

О. О. Труш,

к.держ.упр., доц.,

професор кафедри права и європейської інтеграції ХарПІ НАДУ;

А. А. Митник,

аспірант кафедри права та європейської інтеграції ХарПІ НАДУ,

м. Харків

ЄДНІСТЬ ТА СУПЕРЕЧНОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВИ, СУСПІЛЬСТВА ТА БІЗНЕСУ

Розглянуто цілі функціонування складових триади «держава – суспільство – бізнес», обґрунтовано єдність та протиріччя їх взаємовідносин та можливості гармонізації їх інтересів. Виокремлено принципи взаємодії держави, суспільства та бізнесу та особливості їх прояву.

Ключові слова: держава, суспільство, бізнес, взаємодія, єдність, протиріччя, принципи.

Одним із домінантних напрямків, що забезпечують адекватне врахування нових тенденцій економічного розвитку, рух у напрямку заданих системою управління цільових векторів і досягнення стратегічних і тактичних завдань розвитку соціально-економічних систем різних ієрархічних рівнів є ефективне управління процесом узгодження інтересів та координація зусиль держави і бізнесу як основних інститутів ринкової економіки.

Сучасна ситуація у сфері управління взаємодією держави та бізнесу в Україні характеризується, з одного боку, визнанням представниками державних структур, бізнес-сектора та науково-експертного співтовариства високої актуальності стимулювання міжсекторної співпраці, появою успішних управлінських моделей і позитивних результатів державно-приватного партнерства, посиленням інституційних передумов ефективного управління взаємодією представників державного та комерційного секторів у межах повного спектра державно-владних повноважень (включаючи управлінські функції органів влади та функції надання послуг) і управлінських цілей бізнесу. З іншого боку, відсутня системність у вирішенні виникаючих проблем, недостатньо чітко визначені імперативи та механізм управління

перетвореннями відносин держави і бізнесу в контексті стимулювання соціально-економічного розвитку, в ретроспективному зрізі превалюють негативні результати в порівнянні з незначною кількістю успішних прикладів взаємодії державних структур і комерційних компаній. З огляду на це наукові дослідження формування та реалізації механізмів взаємодії держави та бізнесу не втрачають своєї актуальності.

Проблеми взаємодії державних, суспільних і бізнесових інститутів у контексті сучасних тенденцій функціонування світової економіки розкриті у працях вітчизняних і зарубіжних вчених: А. Бержанір, В. Варнавського, З. Варналія, А. Гальчинського, В. Гейця, О. Мартякової, О. Радченка, Д. Розенкова, Ф. Узунова, А. Чухна, С. Юрія, В. Якимця та ін. Разом із тим більш ґрунтовного дослідження потребують протиріччя взаємодії держави, суспільства та бізнес-середовища, вивчення яких стане базою для розробки рекомендацій щодо підвищення ефективності проектів їх спільної діяльності.

Метою статті є визначення цілей функціонування складових тріади «держава – суспільство – бізнес», виокремлення спільних та суперечливих елементів їх взаємовідносин та обґрунтування можливості гармонізації їх інтересів.

У розвиненому громадянському суспільстві для стабільної і динамічної його діяльності між основними елементами має бути певна єдність і взаємодія не тільки в короткостроковому періоді, але і на тривалих історичних відрізках. В Україні процес формування громадянського суспільства ще не закінчений, звідси впливає існування суперечності як між його різними сегментами, так і всередині них.

Способи дії і короткострокові інтереси бізнесу і населення різні. Бізнес за своєю природою прагне до концентрації благ у найбільш успішних суб'єктів економіки і політики, населення ж ратує за справедливість, тобто більш рівномірний розподіл благ. У цих умовах держава повинна забезпечувати гармонізацію їх поточних інтересів заради досягнення довгострокового успіху суспільства в цілому.

Ключ до вирішення проблеми знаходиться у взаємодії основних елементів життєдіяльності, гармонізації інтересів держави, бізнесу, населення, яка постійно балансує між ефективністю і справедливістю.

Виокремлення цієї тріади, складної структури їх взаємовідносин як спеціальної сфери наукового дослідження є закономірним. Нинішній час ставить важливу для майбутнього країни проблему пошуків гармонійного поєднання інтересів бізнесу, громадянського суспільства, яке лише зароджується, і влади. Більше того, ні влада, ні бізнес як найбільш сильні компоненти тріади не зможуть трансформуватися в інтересах створення в країні цивілізованої ринкової і демократичної системи без участі в цьому процесі слабкого громадянського суспільства [1].

Можливість гармонізації весь час знаходиться під різного роду загрозами, внутрішніми і зовнішніми, і об'єднання зусиль у цій ключовій тріаді – це завжди тимчасовий стан рівноваги, оскільки будь-які рішення держави і оцінка їх бізнесом і населенням знаходяться на межі ефективності та справедливості. І цей баланс забезпечується системою противаг і самообмежень, що реалізуються в складних соціально-управлінських і фінансових рішеннях. Прикладів тому можна навести безліч, зокрема, зростання пенсій не завжди відповідає можливостям держави, в той же час «ефективність держави» вимагає витрат, які не завжди приймаються населенням; великий бізнес йде на самообмеження, погоджуючись на антимонопольне регулювання; об'єднання зусиль населення і бізнесу в протистоянні зовнішній експансії, для збереження в країні більшої частки вироблених ресурсів, може не відповідати політичним крокам держави тощо.

Держава як головне керівне утворення інституту суспільства за допомогою норм права покликана спрямовувати і організовувати спільну діяльність людей і соціальних груп, захищаючи права та інтереси громадян і орієнтуючись на задоволення насамперед суспільних, а не індивідуальних або групових інтересів, які існують у суспільстві [2, с. 19].

Найбільш активно роль держави виявляється у функції, яка носить

компенсаторний характер: держава бере на себе всі завдання, які стоять перед суспільством, але які воно не може виконати самостійно (наприклад, гармонізацію інтересів населення і бізнесу). Невід'ємними функціями держави виступають: встановлення норм і правил, гарантування їх дотримання, забезпечення безпеки суспільства (включаючи обороноздатність, підтримання стійкості природного і технологічного середовища), стратегічне планування та організація соціальної допомоги. Крім того, держава залежно від рівня розвитку суспільства надає йому послуги, які в майбутньому переходять до населення. Найважливіша з них – реалізація довгострокових і капіталомістких проектів, непривабливих для бізнесу, в першу чергу, в галузі інфраструктури та створення нових технологій.

У плані формування єдиних інтересів суспільства, держави і корпорацій певний інтерес має досвід США, де спочатку стала формуватися система національних інтересів як єдине ціле, що об'єднує корпоративний бізнес і державу. В Україні ж спочатку порізно стали вироблятися системи корпоративних і державних цілей і завдань, а вже потім почалася робота по з'єднанню, пристосуванню їх один до одного з використанням складної і неефективної державної машини. Природно, за таких умов зберігаються суперечності та напруженість і надзвичайно ускладнюється вироблення єдиної ідеології розвитку.

Для реальної ситуації в Україні характерні такі типово нецивілізовані явища, як девальвація ролі закону, бездіяльність загальних правових принципів і норм, конкуренція джерел права, суперечності між різними нормативними актами, роздробленість, мозаїчність і хаотичність правової регуляції, корпоративний характер різних повноважень і правових статусів. Замість декларованих у Конституції загальних прав людини і громадянина на протипагу принципу загальної правової рівності в реальному житті домінує дух корпоративізму, діє безліч нормативно встановлених особливих прав-привілеїв, спеціальних правових режимів, різного роду правових виключень та пільг - на користь окремих осіб, груп, професій, соціальних верств, територій і т.д.

Для сучасної конфігурації взаємодії основних сфер тріади «держава – суспільство – корпорації» характерно те, що, як правило, про роль держави говорять, маючи на увазі взаємодію держави і ринку як двох способів координації відносин між економічними агентами та їх соціальними групами. При цьому «провали ринку» можуть бути компенсовані «успіхами держави» і, навпаки, «неефективність держави» може бути подолана за допомогою «ефективних ринкових механізмів» [3].

У цьому відношенні спостерігається певна недооцінка такого елемента як «суспільство», його соціальної організації, колективів, які мають неабиякий вплив на соціально-економічні процеси. У нашому трактуванні економіка, ринок представляють їх конкретні організаційні форми – корпоративні утворення, які, будучи результатом розвитку ринкової економіки, стають повноправними партнерами і співучасниками в схемі: «держава – суспільство – економіка». Причому реальні прояви реалізації функцій держави і суспільства здійснюються через конкретні форми соціальної організації, у даний час до ключових з них відносяться корпоративні бізнес-утворення.

Основна складність полягає в неможливості локалізації секторів: держави, економіки, суспільства, які в кінцевому рахунку проявляють себе через діяльність одних і тих же суб'єктів (агентів), індивідуумів, поєднаних у рамках різних соціальних груп (інтеграції, асоціації та ін.). Проте в кожному конкретному випадку дії індивіда можуть бути, як правило, класифіковані та віднесені до прояву однієї або декількох із зазначених структур (суспільства, держави, економіки), в рамках яких, зокрема:

- держава реалізує свої цілі і можливості через державні, регіональні і місцеві органи влади, діяльність відповідних установ та посадових осіб, представників законодавчої, виконавчої та судової влади;

- економіка реалізується в діяльності господарюючих суб'єктів у розвитку та взаємодії комплексів, галузей, регіонів, у процесах динаміки обсягів виробництва та споживання, рівнів цін, зайнятості, інвестицій, і т.д.;

- життя суспільства проявляється у створенні та діяльності громадських

організацій – партій, об'єднань, спілок, а також засобів масової інформації.

При цьому слід враховувати, що форми реалізації держави, економіки та суспільства характеризуються не тільки власними особливостями, а й «накладаються» одна на одну, проте при цьому має зберігатися певний баланс взаємодії ключових інститутів країни: держави, суспільства, економіки, соціально-організаційних інститутів.

Зазначені ключові сфери хоча і є самостійними, але значною мірою перетинаються. Так, підприємства, у власності яких є істотна частка державної участі, слід відносити як до «держави», так і до «економіки». До сфери перетину сфер ведення «економіки» і «держави» слід, на нашу думку, відносити і підприємства, які належать державі, виробляють продукцію за державними замовленнями, перераховують прибуток до державного бюджету і фінансуються державою.

До спільних і економічних сфер, які перетинаються належать, по-перше, комерційні структури, що знаходяться у власності громадських організацій; по-друге, фондовий ринок; по-третє, акціонерні товариства працівників.

Межі сфер, що належать одночасно ключовим елементам конфігурації «держава – суспільство – економіка», розмиті й їх зв'язок можна коротко описати так:

1. Держава – регулює і стимулює економіку, сприяє організації суспільства.
2. Економіка – формує можливості і визначає міць держави, формує економічні інтереси суспільства.
3. Суспільство – удосконалює і «виховує» державу, визначає цілі та обмеження для бізнесу.

На перетині цих складових діють організаційно-соціальні та економічні інтеграції та утворення груп людей, тобто виникає складна схема взаємовпливів, з великим ступенем невизначеності й різноманітними формами взаємодії та каналів взаємопроникнення, до яких можна віднести прямі форми, дифузні, опосередковані та непрямі.

Принципи взаємодії елементів цієї тріади досить загальні, однак, з урахуванням конкретної задачі, уявляється доцільним структурувати їх з орієнтацією на забезпечення більш органічного поєднання ключових інституційних структур (суспільство, держава, корпорації) (таблиця).

Таблиця

Принципи взаємодії держави, суспільства та бізнесу й особливості їх прояву

<i>Принцип взаємовідносин</i>	<i>Особливості прояву</i>
1. Принцип автономності елементів тріади	Масштаб прояву цього принципу носить загальний характер, проте можливо і автономне функціонування сфер тріади
2. Взаємність відносин окремих сфер і взаємовплив в процесі розвитку	Взаємність відносин проявляється в різних формах, інститутах і механізмах, причому ця взаємність не носить тривало-стабільного характеру
3. Специфічність функцій і місій даних сфер і обумовлена цим їх невзаємозамінність	В рамках загальної схеми взаємодії окремі сфери тріади досить локально реалізують свої функції
4. Принцип інституційного лідерства держави у взаєминах сфер	Держава як ключовий елемент цієї тріади забезпечує тимчасову і просторову спадкоємність реалізації основних механізмів та інститутів суспільства та економіки

Державна політика щодо компаній може бути ефективною тільки при збігу з ідеологією і мотивами самих суб'єктів. Основна функція ідеології полягає у формуванні відповідних систем цінностей, які поділяються суспільством. Забезпечення мотивації є однією з основних функцій державних органів влади, яка спрямована на підтримку макроекономічної стабільності, сприятливого зовнішнього середовища функціонування, стійкості нормативно-правової бази. Держава вживає заходів щодо стимулювання ініціативи інститутів (пільгове оподаткування, інвестиційні кредити та ін.), захищає права власності і свободи господарської діяльності, застосовує адміністративні заходи до порушників формальних правил ведення бізнесу (штрафи, судові позови). Крім того, держава сприяє забезпеченню кредитування, гарантії позик,

залученню іноземних позик, розвитку лізингу та франчайзингу, кооперації компаній, отриманню державних замовлень.

Основними економічними моделями взаємодії влади, бізнесу й суспільства можуть бути – соціальне партнерство, корпоративна соціальна відповідальність, благодійність, соціальне підприємництво, лобізм, соціальні мережі. При цьому типами економічних моделей взаємодії інститутів держави, бізнесу й суспільства мають бути: типи соціального партнерства – державно-приватне партнерство, локально-територіальне партнерство, суспільно-державне партнерство; типи благодійності – традиційна, системна, ендаумент; типи корпоративної соціальної відповідальності – базова, внутрішня, зовнішня; типи соціального підприємництва – види діяльності всередині основної сфери діяльності, спеціалізовані підприємства при громадських організаціях, малі інноваційні вузькоспеціалізовані підприємства; типи лобізму – законодавчий, виконавчий, судовий; типи соціальних мереж – професійні, загальноформатні, за зацікавленістю [4-5].

Важливу роль у системі ідеологічних інститутів відіграють норми і правила адміністративної та ділової етики, формування принципів довірчих відносин і сумлінного дотримання правил. Для ефективності формальних та неформальних норм важливий «консенсусний» тип створюваних інститутів. Компанії будуть добровільно дотримуватися формальних норм, якщо вони відповідають їхнім інтересам. Тому важливе місце в розвитку займають інститути сприяння взаємодії корпоративних утворень і влади.

У цьому зв'язку важливого значення набувають незалежні громадські некомерційні утворення, які певним чином доповнюють схему державного регулювання. Якщо державні органи, регулюючи відносини бізнесу, спираються на формальні, встановлені законом норми і правила ведення діяльності, реалізуючи управління «зверху вниз», то незалежні інститути припускають управління «знизу вгору», через добровільне прийняття суб'єктами бізнесу певних вимог до етики ведення діяльності, якості продукції та прийнятих рішень, соціальної відповідальності за них: забезпечення

координації дій, підтримання середовища співпраці, затвердження норм ділової поведінки; стимулювання прогресивних методів ведення ділових операцій і т.д. Крім того, об'єднання (асоціації, спілки тощо) являють собою інститути корпоративних суб'єктів у діалозі між бізнесом і владою. Ці організації можуть виконувати функції, які їм делегує уряд.

Форми реалізації держави, економіки та суспільства характеризуються не тільки власними особливостями, а й «накладаються» одна на одну, проте при цьому має зберігатися певний баланс взаємодії ключових інститутів країни: держави, суспільства, економіки, соціально-організаційних інститутів.

У стратегічному плані стоїть завдання створення цивілізованої системи взаємодії влади і бізнесу, з взаємною підтримкою, високим рівнем довіри і збігом стратегічних інтересів у вирішенні найважливішої історичної проблеми - становлення України як цивілізованої, сучасної, ефективною, культурної та високорозвиненої країни.

Взаємодія держави і бізнесу, що характеризується поліаспектністю форм і технологій їх реалізації, отримує найбільш повне практичне втілення на рівні економічної системи регіону, що актуалізує необхідність подальших досліджень впливу специфічних регіональних умов на еволюційні процеси в системі координат «держава-бізнес» і розвиток механізму управління ними.

Список використаних джерел:

1. *Бержанір А. Л.* Становлення взаємодії влади, бізнесу і суспільства в ринкових умовах / А. Л. Бержанір // Сталій розвиток економіки : міжнар. наук.-вироб. журн. – 2013. – № 3 (20). – С. 18–21.
2. *Геєць В. М.* Про єдність і суперечності у розвитку суспільства, держави та економіки / В. М. Геєць // Економіка України. – 2012. – № 10. – С. 4–23; № 11. – С. 4–22.
3. *Варнавский В. Г.* Партнерство государства и частного сектора: формы, проекты, риски / В. Г. Варнавский. – М. : Наука, 2005. – 178 с.
4. *Мартякова О. В.* Развитие взаимодействия державы, бизнеса и общества / О. В. Мартякова // Проблемы и перспективы развития сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУАМ. – 2011. – Т. 2. – С. 458–464.
5. *Узунов Ф. В.* Види взаємодії бізнесу з органами державної влади та управління [Електронний ресурс] / Ф. В. Узунов // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2013. – № 8. – Режим доступу : <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=611>.

Trush O. O., Mytnyk A. A. Unity and Contradiction of Interaction between State, Society and business.

The paper investigates the purposes of the «state – society – business» triad components, and substantiates the unity and contradictions of their relationship and a possibility of harmonizing their interests. The principles of interaction between the state, society and business, and specific features of their manifestation are determined.

Key words: state, society, business, interaction, unity, contradiction, principles

Труш А. О., Мытник А. А. Единство и противоречия взаимодействия государства, общества и бизнеса.

Рассмотрены цели функционирования составляющих триады «государство – общество – бизнес», обоснованно единство и противоречия их взаимоотношений и возможности гармонизации их интересов. Выделены принципы взаимодействия государства, общества и бизнеса и особенности их проявления.

Ключевые слова: государство, общество, бизнес, взаимодействие, единство, противоречия, принципы.